

Buda Attila – Borbás Andrea

A Nyugat Kiadó egyik sorozatáról

Komoly elszánást, nemzeti s idegen értékek iránti
elkötelezettséget
igénylő törekvésünkben a Nyugat szellemének
ébredésére lehet
a fő támaszunk. – Szegedy-Maszák Mihály¹

Ez az írás kétarcú: kiadás- és irodalomtörténet egyszerre. Határátlépést hajt végre mindkét oldalra, hogy témáját jobban körüljárhassa.

1934 és 1936 között a Nyugat Kiadó hat kötetből álló, *Mai külföldi dekameron* című sorozatot jelentetett meg. Kötetei illeszkedtek ahhoz az elképzeléshez, amely a harmincas évek külföldi szerzőinek magyarra fordított műveit is bevonta a *Nyugat* olvasónak növelésébe, vagy legalábbis megtartásába, érdekes, a kor aktuális kérdéseire, jelenségeire kapcsolódó, azokat tárgyaló munkák közreadásával. Ez a sorozat azonban nem a semmiből pattant elő, felismerhető előzményei vannak a lap korábbi közleményeiben, valamint a kiadója által megjelentetett művekben.

A *Nyugat* első számától kezdve szépirodalmi és kritikai folyóiratként azonosította magát, sem egyik, sem másik összetevőjében nem különítve el a magyar nyelvű és a világirodalmi alkotásokat. Az idegen nyelvű irodalom jelenlétét – eredeti művek fordításai és recepció által – Szegedy-Maszák Mihály 1908 és 1941 között több korszakra osztva vizsgálta. Tanulmánya azonban csak a folyóiratban megjelent közleményekre terjedt ki, a lap mellett álló, hasonló nevű kiadó általi tevékenységre nem.² A könyvkiadás célja elsősorban a piacbővítés, vagyis az előfizetők gyarapítása volt, amit a *Nyugathoz* kapcsolódó szerzők munkáinak, illetve különböző fordításoknak a közreadásával kívántak elérni; természetesen a nevében állandó, de szervezetében, igazgatósági és felügyelő-ségi tagjaiban változó kiadó legfontosabb feladatát mindig a *Nyugat* zavartalan megjelentetése adta. Ezért akarták a szerkesztők az első időszakban (1920 előtt) jelentős szerzőik (Ady, Babits, Móricz) munkáit is kizárólagosan megjelentetni, feltéve, hogy a felsoroltak más kiadóktól jobb ajánlatot nem kaptak, s ezért kapott újra szerepet 1929, Osvát halála után, az olvasói érdeklődés várható ki-elégítése érdekében felújított kiadói tevékenység, amit a lap- és könyvkiadás

¹ SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *A Nyugat és a világirodalom = Alföld*, 1999, 5/54–70. Lásd még: RÓNAY László, *A „Nyugat” és a világirodalom = Nagyvilág*, 1971, 10/1547–1559.

² BUDA Attila, *A Nyugat kiadó története*, Bp., Borda Antikvárium, 2000.

együttes, kombinált megrendelésének ellenértékeként nyújtott előfizetői előnyökkel egészítették ki.³

Az 1921 óta Nyugat Kiadó és Irodalmi Részvénytársaság néven működő kiadó az előző, nevében ugyancsak a *Nyugat* nevét viselő elődjének⁴ csődje után, némi nehézségek után jött létre.⁵ Igazgatósági tagjai között mások mellett Babits Mihály és Gellért Oszkár is jelen volt, s maradtak az 1930–1941 közötti években is. Míg fennállásának első évtizedében a részvénytársaságnak elsősorban a lap kiadása – valamint Osvát életvitelének megteremtése, illetve Ignotus apanázsának fizetése – volt a feladata, még akkor is, ha prominens szerzőik munkáit könyvként is megjelentették, addig 1930 után a könyvkiadás jelentősége önmagában is felértékelődött. Következett ez abból, hogy a *Nyugat* körül – fennállásának utolsó évtizedében – egyre jobban megváltozott az olvasói közhangulat, mind a századelő liberális, mind a Babits képviselte klasszicizmus vonzóereje csökkent, velük szemben megerősödött a népi irodalom szemlélete, másfelől ahogy Móricz Zsigmondnak, úgy Gellért Oszkárnak is népes családja volt, amelynek tagjait el kellett tartani, azaz a kétféle fenntartás érdeke még jobban összekapcsolódott. Móricz az olvasók megtartásában a Nyugat Barátok Köre előadásaival és a Nyugat-könyvek sorozatával próbálkozott, Gellért pedig a már említett kombinált előfizetéssel, amelynek az volt a lényege, hogy bizonyos Nyugat-kiadványok (illetménykötetek) megrendeléséért cserébe a folyóiratot ingyen kapta meg az előfizető. A könyvek biztos vásárlói köre, a nyomdai költségek lehetséges leszorítása, valamint a mecénások bevonása, ha nehezen is, de megvalósította a kétféle egzisztenciális igény teljesülését.

A sorozatot életrehívó kettős gazdasági érdek mellett azonban volt a terv megszületésének egy közvetlen előzménye is. Az 1930-as évfolyam első számtól kezdve ugyanis megváltozott a lap Figyelő-cikkeinek struktúrája. Bár megmaradt a rovat írásainak tájékoztató-bemutató jellege – ebben különböztek a megértést segítő tanulmányoktól –, de hangsúlyozottabb lett a világirodalom jelenléte. Az 1930-as évfolyam első kötetében külön rovatalcím alatt olvashatók az angol, az amerikai, a francia, az északi (norvég), a német és az olasz, a második kötetben az amerikai, az angol, a francia, a lengyel, a német, az olasz, a szláv (cseh, szlovén; mindkettő német fordítás alapján), az 1931-es évfolyam első kötetében pedig az amerikai, az angol, a dán, a francia, a német, az olasz és a spanyol irodalom szerzőiről és műveiről szóló ismertetések. Mindez *Az európai irodalom története* lapjain is megmutatkozó szemléletet mutatja, amelynek egyik legfőbb következtetése a nemzeti irodalmak világirodalommmá váló egysége. Mivel a Móricz és Babits között 1929-ben létrejött kiadói szerződés alapján Babits a versek mellett

³ 1940-ben például ez azt jelentette, hogy az évi illetménykötetek ára 44 pengő volt, a *Nyugat* előfizetése 22 pengő, a kettő együtt viszont csak 44 pengő, vagyis utóbbi esetben az olvasó a lapot ingyen kapta, lásd *Magyar Nemzet*, 1940. december 15., 8.

⁴ Nyugat Nyomdai és Irodalmi Részvénytársaság – az 1921 utáni kiadónak nyomdája nem volt, ezért maradt el a nevéből az erre utaló szó.

⁵ BUDA 2000, i. m. 67.

az irodalmi rovat (tanulmány és figyelő) közlemények szerkesztője lett,⁶ ez a kiemelés/elkülönülés nyilván tőle származott, s ez a felosztás lett az alapja néhány évvel később az új sorozatnak.

Ehhez a tervhez volt jó bevezető Babits említett szubjektív olvasástörténete, amelynek első része 1934-ben, második 1935-ben, egyesített szövege pedig 1936-ban jelent meg. Egyszerre volt olvasmányos, a maga határain belül átfogó és értékelvű, s megteremtette olvasói számára a ráismerést korábbi olvasmány-élményeikre. Nem véletlen, hogy nagy példányszámban, több kiadásban, éveken keresztül jelen volt a könyvkereskedelemben.⁷ 1934-ben ezt követte még magyar szerzők mellett az antológiasorozat előtt Ilja Ilf és Jevgenyij Petrov *12 szék* című, egyszerre vonzó és libabőrztető világot tükröző könyve a szovjet–orosz létezés egyik jelenségéről; hatását Illyés Gyula *Oroszország* című útibeszámolója erősítette. A sorozat világirodalmat bemutató kötetei egyébként az említettel együtt sem álltak egyedül a *Nyugat* ekkori kiadványai között, 1935-ben a kiadó közreadta Ligyija Nyikolajevna Szejfullina *Egy kuruzsló élete* című regényét, majd 1937-ben és 1938-ban Proust regényfolyamát, Ivan Cankar, valamint Martin du Gard egy-egy regényét.⁸

Gellért Oszkár ugyan azt írta, hogy a könyvkiadó a Babits Mihállyal kötött szerződés szerint egyedül az ő kizárólagossága, joga és kötelessége volt – fennmaradt levelezésük azonban arra utal, hogy kritikus pillanatokban mindig kikerítette Babits véleményét – másfelől inspirálta is egyes művek megírására.⁹ A sorozat prospektusának szövegét is Babits véglegesítette,¹⁰ tervezett szintetizáló jellegét Gyergyai említette bevezetőjében.¹¹ Az első, francia kötet bevezetőjét ugyancsak ő a következő mondatokkal zárta: „[...] e sorok írója hadd tolmácsolja [...] a *Nyugat*nak s egyúttal Gellért Oszkárnak is a köszönetet, akitől e szép dekameronnak s az egész dekameron-sorozatnak eszméje és kivitele

⁶ Babits Mihály és Fenyő Miksa – Móricz Zsigmondnak; [Budapest, 1929. november 27.] = *Móricz Zsigmond a Nyugat szerkesztője. Levelek*, vál., szerk., utószó Tasi József, sajtó alá rend., jegyz. H. Bagó Ilona et al., Bp., Petőfi Irodalmi Múzeum, 1984, 12–13.

⁷ BUDA Attila, *Babits Mihály művei a Nyugat kiadó gondozásában* = *Uő, Teremtő utánczás, Babits-tanulmányok*, Bp., Ráció, 2007, 260–264.

⁸ Csak érintőlegesen említve még az 1930 előtti kiadványokból Arthur Schnitzler, Frank Wedekind, Maurice Barrés, Heinrich von Kleist, Maurice Maeterlinck, Herman Bang, Antonio Fogazzaro, Karl Schönherr, Alfred Capus, John Galsworthy műveit, vagy – a történelmi változások jeleként – 1945-ből Nyikolaj Tyihonov novelláit.

⁹ Gellért Oszkár – Babits Mihállynak; [Budapest, 1934. augusztus 29. előtt] = „...olvasd el szigorú szemmel cikkemet” *Babits Mihály és Gellért Oszkár Nyugat-levelezése 1929–1941*, sajtó alá rend., jegyz., bev. Buda Attila, Pataky Adrienn, Bp., Gondolat 2017, 236–237.

¹⁰ Gellért Oszkár – Babits Mihállynak; Budapest, 1934. augusztus 30. = *Uo.*, 239.

¹¹ *Mai francia dekameron*, 6.

származik [...]”¹² Az első, *Nyugat*ban olvasható reklám szerint a sorozatot tíz kötetre, száz novellára tervezték.¹³

MAI KÜLFÖLDI DEKAMERON

A háború utáni külföldi irodalom vezéralakjainak legkitűnőbb műveit fogja tartalmazni, nemzetek szerint különválasztva, ez a gyűjteményes kiadás, a leghivatottabb magyar műfordítók közreműködésével.

Kötetenként egy-egy kultúrnemzet tíz reprezentáns elbeszélője vonul fel azzal az írásával, melyet ő maga tart a legkülönbnek.

A kötetek élén a szerkesztő összefoglaló tanulmányai méltatják az illető irodalom szépprózájának mestereit.

Minden író megírja önéletrajzát is a Dekameron számára, melyet műmellékleten a kötetben szereplők névalírási arcképei díszítenek.

A sorozatban megjelentetni kívánt kötetek listája is a fentiek folytatásában olvasható először. A francia, amerikai, angol, német, orosz válogatások mellett egy spanyol novellákat tartalmazó kötet szerepelt, amelyet Brachfeld Olivér szerkesztett volna. A japán gyűjtemény 1934 szeptemberében még nem került szóba, s késői emlékezésében Gellért Oszkár megemlítette, hogy egy olasz, valamint egy éjszaki (dán, norvég, svéd szerzőkkel) antológiát tervezett a továbbiakban,¹⁴ ezek azonban nem valósultak meg. A tíz kötet egyenként tíz novellával, illetve a kötetek dekameron elnevezése Boccaccio *Dekameron* című gyűjteményére utal, mint távoli irodalmi elődre, s jelzi a sorozat kitalálójának igényét és önreprezentációját.

* * *

A hat kötet fizikai megjelenésének vannak azonos és hasonló elemei. Kötésük barna félbőr – az orosz antológia megjelent vörös színű félbőrben is –, az első és hátsó kötéstábla szürke kartonkötés. Az első kötéstáblán aranyozott alapon szürke, domború Mikes-érem és *Nyugat*-felirat látható. A gerincen alul és felül egy-egy aranyozott línea van. Közöttük ugyancsak aranyozott betűkkel az adott kötet címe, egy stilizált virágmotívum, a szerzők, valamint a kiadó neve olvasható. Minden kötetnek volt papírborítója is, ezekből jelenleg csak öt ismert, az angolé nem. A borítók egyszerűek, a címet, a szerzők, közreműködők neveit, néhány kiadási adatot tartalmaznak; leglátványosabb a japán antológiáé, amelynek címe japán írást imitáló betűkkel olvasható, háttérében a japán nemzeti lobogóval. A két utolsó, vagyis a japán és az orosz novellagyűjtemény megjelent füzve is. Az

¹² *Uo.*, 19.

¹³ A *Nyugat* 1934. szeptember 1-jei számában olvasható reklám alapján. Megismételték a második szeptemberi számban is.

¹⁴ GELLÉRT Oszkár, *Kortársaim*, Bp., Művelt Nép, 1954, 194.

álbordázott gerinc, valamint a belívek nagy cellulóztartalmú papírja a költségmimalizálásra, illetve az esztétikus megjelenésre törekvést mutatja.

A címnegyedek második oldala a sorozatra, a harmadik pedig az adott kötetekre vonatkozó adatokat tartalmazza, avval a megszorítással, hogy a szerzők neve minden kötetben a második oldalon olvasható. Itt tüntették még fel a sorozat nevét, sorozati alcímként pedig az adott kötet íróinak nemzetiségét. A közreműködők neve(i) a címoldalon található. Közülük csak Thein Alfréd szerepel szerkesztői minőségben, a többi öt kötetben csupán a bevezetőnek és az életrajzok írójának, illetve a fordítóknak a nevei olvashatók itt – ezek (kiadói) szerkesztője, ha volt is, nincs feltüntetve. Pedig egy, a közreműködőktől különböző ellenőrző, javító kontroll fontos nyomtatás előtt; talán utóbbiak esetében Gellért Oszkár végezte ezt a munkát, ami ugyancsak a költségcsökkentést szolgálhatta.

A belívekben az egyes novellák előtt a szerzők fényképe, aláírása, életrajza – amerikai, angol, francia, német válogatások – látható, olvasható. A japán szerzők fényképei a kötet elején, egy duplaoldalon láthatók, aláírásuk az orosz novellák szerzőihez hasonlóan – hiányzik.

Mivel minden kötetben tíz szerző egy-egy novelláját tervezték megjelentetni, a kiadói koordinátornak, aki Gellért Oszkár volt, és a kötetfelelősöknek hosszabb időt igénylő technikai munkával kellett számolniuk: tárgyalás a szerzőkkel és kiadóikkal a közlés engedélyezéséről, a szerzői jogról való lemondásról – ahogy az orosz dekameronnal kapcsolatos levelezésből kiderül, a szerzők honoráriumra nem számíthattak –,¹⁵ mindez azt valószínűsíti, hogy 1934-től párhuzamosan készültek a kötetek, s amelyik hamarabb befejeződött, szövegében véglegessé vált, az ment a nyomdába, majd az előfizetőkhoz, illetve a többi olvasóhoz.

Az összeállítással járó nehézségekről Gyergyai Albert bevezetőjében ezt írta; feltehetően a többi kötet szerkesztője is hasonló problémákkal találkozott: „[...] hogy megkezdődött a keresés, a válogatás, az írókkal és kiadókkal való tanácskérő és vitatkozó levelezés, a külső akadályok sora, a habozás, a tanácstalanság, a »gazdagság zavara« s a becsvágy, mely egyenes arányban nőtt a nehézségekkel – a kezdet optimizmusa kétkedéssé, sőt kétségbeeséssé komorodott: sikerül-e?”¹⁶ A munkát „[...] hosszú hónapok terelése és munkája érlelte s jóakarók és barátok nélkül sose tudott volna elkészülni.”¹⁷ Több antológia bevezetőjében vagy munka közben váltott levelezésében olvasható, hogy az anyag bősége miatt második kötetet terveznek, ezek az elképzelések azonban nem valósultak meg.

* * *

¹⁵ SCHILLER Erzsébet, *A Mai orosz dekameron szerkesztése (1935–1936) = Irodalomtörténeti Közlemények*, 2014, 4/549.

¹⁶ *Mai francia dekameron*, 5.

¹⁷ *Uo.*, 19.

Bár Gyergyai Albert elsősorban a francia kultúra elkötelezettje volt, első írása, amely a *Nyugatban* jelent meg, Carl Spittelerrel foglalkozott.¹⁸ A francia dekameron írói¹⁹ közül csak Jules Supervielle nem szerepelt a *Nyugatban* sem szerzőként, sem kritika alanyként. Gyergyai Henri Duvernois-ról és François Mauriac-ról írt, Jean Giradoux-t fordította,²⁰ e gyűjtemény teljes átültetése is az ő munkája. A kötetet a *Corvina* november végén december 7-i megjelenéssel említette.²¹ Bevezetője a *Nyugat* 1934. december 1–16.-i számában jelent meg,²² korrektúrapéldánya a PIM Gellért-hagyatékában található, a javítások Gellért Oszkártól származnak.²³ Első – azaz a könyv ötödik – oldalán nyomdai utasítások olvashatók, valamint Gellért kézírásával a cím felett a kötet cím: „Mai Francia Dekameron”, az oldal alján pedig ez a mondat: ”< ... >|: A:| Karácsony< ra > megjelenő könyv előszava.” A bevezetőt követő üres oldal alján szintén az ő kézírásával egy képfelirat: „Jean Cocteau önarcképe a Dekameron számára.” A decemberi összevont szám reklámja szerint a kötet karácsonyra jelent meg. Az előfizetőknek a következő év januárjában postázták. Evvel egyidőben a *Nyugatban* két kritika jelent meg róla.²⁴ A bevezető egyik félmondata szerint – az elkészült kötet „a francia sorozat első fele” – a kiadó szeretett volna megjelentetni egy második kötetet is. Erre utalt Gyergyai Albert 1935 júliusában Gellértnek írt levelezőlapján: „Az antológia ügye halad, a fényképek is együtt vannak, az írók általában igen előzékenyek.”²⁵ A folytatás azonban nem jutott túl a tervezés fázisán. Bevezetője végén említi azokat, akik a kötet összeállításában tanácsaikkal segítettek, közöttük a két kultúraközvetítőt: François Gachot-t és Gara Lászlót.

Az amerikai válogatás²⁶ szerkesztője Reményi József volt. Ő tisztviselőként már a világháború előtt az Államokban élt, majd újságíróként magyar lapok munkatársa lett, 1926-tól tanszéke volt a clevelandi egyetemen. A húszas évek elejétől jelentek meg írásai a *Nyugatban*, szinte kizárólag az amerikai irodalom szerzőiről és műveiről. (Az Egyesült Államokban pedig a magyar irodalmat terjesztette.)

¹⁸ GYERGYAI Albert, *Carl Spitteler = Nyugat*, 1920, május, 533–534.

¹⁹ Jean Cocteau, Roger Martin du Gard, Georges Duhamel, Henri Duvernois, Jean Giraudoux, Julien Green, Marcel Jouhandeau, François Mauriac, André Maurois, Jules Supervielle.

²⁰ GYERGYAI Albert, *Duvernois = Nyugat*, 1931. július 16., 114–114; GYERGYAI Albert, *François Mauriac = Nyugat*, 1927. január 16., 181–192.

²¹ *Corvina*, 1934. november 25., 168. (Reklámdoldal.)

²² GYERGYAI Albert, *Mai Francia Dekameron, A karácsonyra megjelenő könyv előszava = Nyugat*, 1934. december 1–16, 574–581.

²³ PIM V. 4130/73.

²⁴ FÖLDI Mihály, *Egy francia könyv lelke = Nyugat*, 1935. január, 10–13; HEVESI András, *A francia ízlés új korszaka = Nyugat*, 1935. január, 14–17.

²⁵ Gyergyai Albert – Gellért Oszkárnak; Párizs, 1935. július 8., lásd PIM V. 3195/676.

²⁶ A szerzők: Sherwood Anderson, James Branch Cabell, Willa Cather, John R. Dos Passos, William Faulkner, F. Scott Fitzgerald, Ellen Glasgow, Ernst Hemingway, Robert Nathan, Evelyn Scott. A fordítók ugyanebben a sorrendben: Reichard Pirooska, Hevesi András, Cs. Szabó László, Szerb Antal, Kosztolányi Dezső, Németh Andor, P. Berinkey Irma (Glasgow és Hemingway), Reichard Pirooska, Kosztolányi Dezső.

E kötet összeállítása is, figyelembe véve az 1935. tavaszi megjelenést, nyilván már 1934-ben elkezdődött. Reményi a gyűjtemény szerzői közül korábban Sherwood Anderson, William Faulkner és Ernest Hemingway műveiről írt a *Nyugat*-ba.²⁷ Az 1935. februári szám reklámában a szerzők között még Evelyn Scott helyett David Frank Waldo neve olvasható, a tárgyalások ekkor tehát még folytak; a végleges névsor a márciusi *Nyugat*-ban olvasható. Ugyancsak a februári számban olvasható Reményi József bevezetője,²⁸ a közölt szöveg terjedelme azonban jelentősen kevesebb annál, ami a kötetben megjelent. Míg Gyergyai a francia kötet bevezetőjében – talán a tervezett második kötetre is gondolva – saját gyűjteményének szintetizáló jelleget tulajdonított, addig Reményi az amerikai írók novelláiban éppen ezt a szintetizáló jelleget nem találta meg. A kötet újdonságként először a *Corvina* 1935. március 9-i számában szerepelt,²⁹ az előfizetőknek e hónapban postázták. Könyvnapi bemutatójára, vagy azt követően nem sokkal az összeállító is Budapestre utazott, erről egy Gellért Oszkárnak 1935. július 12-én dedikált példány tanúskodik.³⁰ A *Nyugat*-ban egy ismertetés jelent meg a kötetéről,³¹ példányai még évek múlva is előfordultak a könyvkereskedelemben.³²

A német dekameron szerkesztőjének és fordítójának, Turóczi-Trostler Józsefnek első írása 1910-ben jelent meg a *Nyugat*-ban.³³ Germanistaként kézenfekvő volt, hogy ezt a gyűjteményt ő állítsa össze.³⁴ A német irodalom, német kultúra is a *Nyugat* első számaitól kezdve folyamatosan jelen volt a lapban, a dekameron szerzői közül többen önálló művekkel és azokról írt ismertetések, kritikák tárgyaként szerepeltek. A lap 1935. januári reklámja szerint a kötetet május elsején akarták postázni az előfizetőknek. A megjelenés azonban csúszott, mivel az Európa legkülönbözőbb részeibe szétszóródott német emigránsokkal való érintkezés az anyaggyűjtésben oly késedelmeket okozott, hogy a kötet a nyomdából legfeljebb május végén kerülhetett volna ki. Ez az időpont azonban egybeesett a Könyvnappal, ezért az antológia közreadását szeptemberre halasztották, az előfizetők az októberi számmal kapták meg.³⁵ Helyette Babits Mihály irodalomtörté-

²⁷ REMÉNYI József, „Dark Laughter”. Sherwood Anderson regénye = 1926. szeptember 16., 477–479; REMÉNYI József, „Sanctuary”. William Faulkner regénye = 1931. szeptember 16.–október 1., 374–375; REMÉNYI József, *Új regények* [Ernest Hemingway: Death in the Afternoon, William Faulkner: Light in August, Floyd Dell: Diana Stair.] = *Nyugat*, 1933. január 1., 69–70; REMÉNYI József, *Új amerikai könyvek* [Ernest Hemingway, Floyd Dell és Hervey Allen egy-egy regényéről.] = *Nyugat*, 1934. április 1., 406–408.

²⁸ REMÉNYI József: *A modern amerikai széppróza* = *Nyugat*, 1935. február, 113–120.

²⁹ *Corvina*, 1935. március 9. Magyar Könyvészet-melléklet.

³⁰ A kötet megtalálható a Petőfi Irodalmi Múzeum könyvtárában.

³¹ BÁLINT György, *Mai amerikai dekameron* = *Nyugat*, 1935. április, 326–328.

³² *Corvina*, 1943. november 18. 109 (V).

³³ TURÓCZI-TROSTLER József, *Rilke: Brigitte Laurids Malte följegyzései* = *Nyugat*, 1910. december 1., 1755–1756.

³⁴ A szerzők: Hermann Broch, Erich Ebermayer, Ricarda Huch, Heinrich Mann, Thomas Mann, Wilhelm Emanuel Süskind, Georg von der Vring, Franz Werfel, Arnold Zweig, Stefan Zweig.

³⁵ A *Corvina* 1935. október második számában szerepel újonnan megjelent könyvként.

netének júliusra bejelentett kötetét adták korábban, csak az előfizetőknek, félbőr kötésben. A német gyűjtemény bevezetője a májusi számban olvasható,³⁶ utolsó bekezdése a kötetben egy nevet felsoroló új bekezdéssel, valamint hasonló mondatokkal bővült:

A Dekameron összeállításában éppen ezért az a szempont vezetett, hogy a legöregebbeken kezdve a legfiatalabbakig lehetőleg szóhoz juttassam benne minden reprezentatív élő korosztály és irány reprezentatív képviselőjét. Nem rajtam, nem is az anyagon múlt, hogy szándékomat csak részben sikerült megvalósítanom. A német írók egy része kénytelen volt hazát cserélni. Köztük igen jelentékenyek. De nemcsak közülük, hanem a Németországban élők közül is sokan megközelíthetetlennek bizonyultak. Vannak nevek – J. Roth, R. G. Binding, H. Carossa, A. Schaeffer, Manfred Hausmann, Heinrich Hauser – amelyekről nem szívesen mondtam le. Mások – így Frank Thiess, A. Döblin – regényrészleteket bocsátottak rendelkezésünkre: Georg Munk, Walter von Hollander, M. Mell későn jelentkezett, mindez egyfelől késleltette, másfelől megnehezítette a válogatás munkáját.

A Dekameron tíz elbeszélője – Ricarda Huch, Heinrich Mann, Thomas Mann, H. Broch, Arnold Zweig, Stefan Zweig, Werfel, G. Von der Vring, Ebermayer, Süskind – azt hiszem, így is reprezentatív jelenség, az idősebbek egyéni és formai értékük, a fiatalabbak ezenkívül irány- és nemzedékértékük miatt. Együttvéve egy darab háború előtti és háború utáni Európa s benne Németország. Ricarda Huch, Heinrich Mann, Ebermayer nem akar mást, csak elbeszélni.³⁷ Ők a »világiabbak«, a kevésbé »németek«. Ami mondanivalójuk van, szemléletük, vérmérsékletük felszívódott a külső formába. Vannak, akik súlyosabb értelemben vett németek. Nehezebben mozognak, az útjuk mélyebb, nagyobb terheket visznek magukkal, a történelemnél jobban érdekli őket a történelem rejtett értelme és lényege; legfőbb gondjuk a belső forma, minden szavuk rövidített jegye annak, amit csak sejtene, de amit nem sikerült megfejteniök. Azt a belső szabadságot keresik, amely talán nem szolgál annyi örömmel és zajjal, mint a külső, de maradandóbb s több köze van létünk isteni eredetével.

E kötetről novemberben jelent meg ismertetés a *Nyugat*-ban.³⁸ Eladatlan példányai még 1943-ban is voltak.³⁹

Az angol dekameron anyagát⁴⁰ Vernon Duckworth-Barker válogatta, ő írta a bevezetőt, valamint az írói életrajzokat is. E kötet szerzői is némiképp a *Nyugat*

³⁶ TURÓCZI-TROSTLER József, *A német próza útja = Nyugat*, 1935. május, 396–404.

³⁷ Eddig tart a kötetbeli bevezető többlete.

³⁸ HEVESI András: *Mai német dekameron = Nyugat*, 1935. november, 375–378.

³⁹ *Magyar Csillag*, 1943. január 15., reklámdoldal.

⁴⁰ A szerzők: Richard Aldington, John Galsworthy, Richard Hughes, Aldous Huxley, James Joyce, David Herbert Lawrence, Katherine Mansfield, William Somerset Maugham, Osbert Sitwell, Herbert George Wells. A fordítók: Cs. Szabó László (Aldington, Huxley), Schöpflin Aladár

„házaszerzői” voltak, közülük Barker Richard Hughesről és David Herbert Lawrence-ról írt a lapba.⁴¹ Richard Aldington, Katherine Mansfield, Herbert George Wells novelláit közölte a *Nyugat*, John Galsworthy budapesti színházi bemutatóiról több alkalommal is kritikát jelentettek meg. Aldous Huxleyről többen írtak, James Joyce-ról és Osbert Sitwellről Hamvas Béla, illetve Joyce haláláról Nagypál István emlékezett meg. Sommerset Maugham bemutatóiról ugyancsak közöltek ismertetések. Wells könyveit rendszeresen, már a világháború előtt is bemutatták.

Duckworth-Barker 1929 és 1931 között angol lektor volt az Eötvös Collegiumban, a *Nyugat*ban 1930-tól jelentek meg angol tárgyú írásai, illetve egy magyarra fordított verse és novellája. Gellért Oszkár 1934 augusztusának a végén kétszer is kérte Babitsot, hogy írjon neki az akkor még csak tervezett kötet miatt.⁴² Ekkor Barker ugyanis már elhagyta Magyarországot, s többnyire Dél-Angliában, Eastbourne-ben tartózkodott. 1930 és 1939 között Babitsnak írt angol nyelvű levelei az OSZK Babits-fondjában találhatók.⁴³

A *Nyugat* 1935. októberi száma közölte a kötet bevezetőjét P. Berinkey Irma fordításában.⁴⁴ A következő számban az olvasható, hogy még novemberben meg fog jelenni, decemberben postázzák az előfizetőknek. Ujjonnan megjelent könyvként a *Corvina* 1935. december elsejei Magyar Könyvészet mellékletében szerepelt. Eladatlan példányai még 1943-ban is voltak.⁴⁵ Kritika a *Nyugat* decemberi számában olvasható.⁴⁶

Az orosz irodalom és kultúra a némethez hasonlóan kezdettől megjelent a *Nyugat* közleményeiben, ahogy az irodalomhoz fűződő kül- és belpolitikai vonatkozások is. Magától értetődött, hogy a *Mai külföldi dekameron* sorozatban terveztek orosz kötetet, amely irodalmi értékein kívül más okok miatt is érdeklődésre számíthatott. „Kit ne érdekelne Oroszország? Az »orosz szfinksz«, ahogy nemrégiben mondtuk. Ma már az »emberi társadalom kísérleti laboratóriumáról« beszélünk. Ez a kísérlet nem kisebb kérdést vet föl, mint a szfinxé. A híres Kapun túl mintha a jövők és álmok birodalma kezdődne. Vagy a rémálmoké...” – ahogy Babits írta.⁴⁷ Mivel 1934 nyarán Illyés Gyula és Nagy Lajos a Szovjet Írószövetség meghívására hosszabb időt töltöttek a Szovjetunióban, s Illyés útiélményeit a

(Galsworthy, Maugham), Hevesi András (Hughes, Sitwell), Reichard Piroska (Joyce, Mansfield), P. Berinkey Irma, Karinthy Frigyes. A bevezetőt P. Berinkey Irma fordította.

⁴¹ Vernon DUESWORTH [!] BARKER, *D. H. Lawrence (1885–1930) = Nyugat*, 1930. április 1., 558; Vernon DUESWORTH [!] BARKER, *A High Wind in Jamaica. Richard Hughes könyve = Nyugat*, 1930. április 1., 559–561.

⁴² Gellért Oszkár – Babits Mihálynak; [Budapest, 1934. augusztus 29. előtt], lásd a 9. számú jegyzetben.

⁴³ OSZK Fond III/222/1–19, Fond III/13, 17–18, 26. Egy levele a szekszárdi Babits-Emlékházban található.

⁴⁴ Vernon DUCKWORTH-BARKER, *Az új angol novellairódalom = Nyugat*, 1935. október, 285–292.

⁴⁵ *Magyar Csillag*, 1943. január 15., reklámloldal.

⁴⁶ HALÁSZ Gábor, *Mai angol dekameron = Nyugat*, 1935. december, 479–482.

⁴⁷ BABITS Mihály, *A messzeség és az itthoni fű = Nyugat*, 1935. február, 145–146.

folyóiratbeli közlés után a Nyugat Kiadó jelentette meg, Gellért Oszkár őt kérte meg az összeállításra, szerkesztésre, a fordítással pedig öccsének, az orosz hadifogságot megjárt Gellért Hugónak is munkát biztosítva.

A dekameront Gellért Oszkár korábbi és későbbi emlékezéseiben is megidézte, gördülékeny, bár némiképp behatárolt munkát sejtetve:

[...] Az anyagot a Szovjet magyarországi nagykövetségétől kértük. [...] A kultúrattasé szívességéből tíz írótól kaptunk novellát, fényképet s a novellák elé egy rövid ismertetést is az írók életéről és irodalmi működéséről. [...] ⁴⁸
[...] Abban a *Mai orosz dekameron*ban, melyet kiadtam, természetesen csak orosz nyelvű írók szerepeltek. Nem voltak közöttük más nemzetiségűek. S az oroszok közt is mellőznünk kellett például Alekszej Tolsztojt, Fegyint, Furmánovot, Solohovot, Gladkovot, Fagyevet, Katejevot, Paszternákot, Erenburgot egyszerűen azért, mert a budapesti Szovjet Követség kultúrattaséjára bíztuk tíz orosz író novellájának kiválogatását, az írók rövid életrajzával s fényképével együtt. [...] ⁴⁹

Az idézett mondatokat levéltári források alapján, melyeket Schiller Erzsébet talált és dolgozott fel,⁵⁰ néhány ponton a kor viszonyait is bemutatva finomítani lehet; feltételezhető egyébként, hogy sem Gellért, sem Illyés részletesen nem értesült az anyaggyűjtés minden egyes moszkvai vonatkozásairól.

1934 decembere óta működött Budapesten a Szovjetunió nagykövetsége, amelynek többek között a kultúra terjesztése is feladatai közé tartozott. Ezt azonban a szovjet pártvezetés, illetve pártbürokrácia sajátosan értelmezte, egyfelől csak azok a szerzők tartoztak az aktuálisan támogatottak névsorába, akik az adott pillanatban a párt által vallott „vonal” szerint gyakorolták mesterségüket, másfelől a hivatalok a hatalomszerkezetből adódóan minden döntést igyekeztek egyre feljebb tolvá hárítani.

Az orosz antológia szempontjából a nagykövetség megnyitása a legjobbkor történt. Még frissek voltak Illyés Gyula nyári tapasztalatai – és nyilván ismeretiségi is –, amelyekre építhetett, amikor Gellért Oszkár felkérésére kapcsolatfelvételt kezdeményezett egy már meglévő terv megvalósítására: tíz szerző novelláinak kiadására. Schiller Erzsébet megállapítása szerint ez a hivatalos út volt az egyetlen követhető megoldás, mivel a *Nyugat* szerkesztőinek közvetlen kommunikációigénye a szerzőkkel és kiadóikkal (az állami kiadóval) – ami a sorozat többi kötetében magától értetődött –, az a központosított és hierarchizált szovjet irodalmi életben kudarchoz vezetett volna. S miközben a következő szűk két évben nem könnyen, de lépésről lépésre előrehaladt az antológia ügye, mellette egy

⁴⁸ GELLÉRT 1954, i. m. 259.

⁴⁹ GELLÉRT Oszkár, *Egy író élete I.*, 1902–1925., Bp., Bibliotheca, 1958, 504–506. Az egész sorozatról: GELLÉRT Oszkár, *Egy író élete II.*, A Nyugat szerkesztőségében 1926–1941, Bp., Gondolat, 1962, 435–438.

⁵⁰ SCHILLER 2014, i. m. 4/547–560.

másik történet is keletkezett: Szemjon Mihajlovics Mirnij, a követség első titkára az Illyéssel folytatott beszélgetések közben fontos információkhoz jutott a hazai belpolitikáról és az írók politikai elköteleződéseiről.⁵¹

Amikor 1935 márciusában a követségi első titkárnak Illyés Gyula bejelentette a készülő kötet tervét, s egyben tanácsot kért, ki szerepel(het) majd az antológiában, feltehetően már eldöntötték Gellérttel azt a szerzői névsort, amivel néhány hét múlva Illyés jelentkezett is a követségen: Maxim Gorkij, Vszevolod Ivanov, Iszaak Babel, Borisz Pilnyak, Mihail Solohov, Panferov (Fjodor Panfjorov), Alexandr Fagyeejev, Alexandr Avgyejenko, Alekszej Novikov-Priboj, Ilja Ilf és Jevgenyij Petrov, Mihail Zosczenko, Mihail Kolcov, Vera Inber, Lidia Szejfulina, Marietta Saginjan. Mivel egy-egy kötetben tíz szerzőt szerepeltettek, a 14 (15) névvel előrelátóak voltak, arra az esetre, ha nem mindegyikre kapnak engedélyt. A fordítás nem közvetítőnyelvből készült, hiszen Gellért Hugó a hadifogság alatt megtanult oroszul.

A Nyugat Kiadó szándékát Mirnij továbbította Moszkvába, s az Állami Irodalmi Kiadó május közepén válaszolt. Mellékelte egy listát a fordítható szerzőkről és műveikről. Ebből a Nyugat névsora nem tartalmazta Alekszej Leonov, Konsztantyin Fegyin, Valentyin Katajev, Mihail Prisvin, Jurij Olesa, Nyikolaj Tyihonov, Jevgenyij Gabrilovics, Alekszandr Zorics, Konsztantyin Pausztovszkij, Vaszilij Grosszmann neveit. Mindkettőben közös volt: Gorkij, Fagyeejev, Ivanov, Inber, Babel, Pilnyak, Ilf és Petrov. Vagyis az Állami Kiadó a szerzők kétharmadában mást javasolt, mint ami az eredeti szándék volt. A nagymértékű eltérés miatt feltehetően Illyés kifogást emelt, vagy egészen egyszerűen a tervezett munka bejelentése miatt Mirnij a Kulturális Külkapcsolatok Össz-szövetségi Társaságának is írt, amely a bürokratikus hierarchiában az állami könyvkiadónál nagyobb hatalommal és döntési jogkörrel bírt.⁵²

Június elején a VOKSZ Nyugati Osztályának vezetője, N. Frojnd válaszolt, s újabb kívánságot terjesztett elő: a tervezett munkában szeretnének egy előszót elhelyezni, amely a szovjet irodalom fejlődését tárgyalná. Mirnij ezt kivihetetlennek tartotta, mivel a Nyugat Illyést bízta meg az előszóval s ő egy francia nyelvű munkát szeretne használni ehhez. De lehetne irányítani ismereteit, amihez Mirnij lehetőleg francia nyelvű anyagot kért Moszkvából. Ekkor a VOKSZ egy akkor

⁵¹ SERES Attila: *Illyés Gyula a budapesti szovjet követségben 1935-ben.* = <http://www.archivnet.hu> A hálózati közlemény dokumentumokat is tartalmaz, többek között a következő titkos jelentést: Sz. M. Mirnijnek, a budapesti szovjet követség első titkárnak a feljegyzése az Illyés Gyulával folytatott beszélgetéséről a magyar írók viszonyáról a Népszövetséghez és Gömbös Gyula miniszterelnökhöz; Budapest, 1935. november 5. Nyomatott változat: SERES Attila, *A budapesti szovjet követség jelentései, 1934–1935.* = *Lymbus, Magyarágtudományi forrásközlemények*, főszerk. Ujváry Gábor, Bp., 2007, [Balassi Bálint Intézet et al.], 225–292. Az idézett jelentés a 287–288. oldalakon olvasható.

⁵² Sinkó Ervin két évvel későbbi szurreális kalandját a VOKSZ akkori elnökével meg is írta *Egy regény regénye* című könyvében.

teljesen új, francia nyelvű irodalomtörténetet küldött, amely Illyés Gyula könyvtárában ma is megtalálható.⁵³

Szeptember közepén Mirnij a VOKSZ-nek küldött levelében megírta a kiadó által választott szerzőket és műveket, a szerzők a következők voltak: Gorkij, Fagyejev, Leonov, Katajev, Pausztovszkij, Grosszmann, Ilf és Petrov, Solohov, Ehrenburg, Alekszej Tolsztoj. E névsorból Fagyejev és Solohov csak a Nyugat alaplístájában szerepelt, átvették az Állami Kiadó listájáról Leonovot, Katajevet, Grosszmann, Pausztovszkijt. Ilf és Petrov mindkét névsorban szerepelt, Ehrenburg és Alekszej Tolsztoj korábban nem fordult elő. Egyben a nagykövetség első titkára kérte a felsoroltak rövid önéletrajzát, fényképét, valamint aláírását, s azt javasolta, hogy az egészet küldjék meg Illyés Gyulának.

Mirnij szeptember végén reklamált, miután a *Nyugat* határidőre akarta megjelentetni a válogatást, s ezért nála sürgette az engedélyt és a választ, az anyagokat. Levelében azt írta, hogy a lap a dekameron megjelenését 1935 végére tervezi, illetve az első után egy második, hasonló terjedelmű válogatást is szeretnének megjelentetni. Egyben lehetségesnek tartotta egy másik, Moszkvában megjelentetendő antológia megszerkesztését is, amely kortárs magyar szerzők, oroszra fordított novelláiból állt volna.

Október hetedikén Frojnd azt válaszolta, hogy szükségesnek tartják Avgyejenko regényrészletét beilleszteni a kötetbe, s kivenni onnan Fagyejevet, illetve október végére, november elejére ígérte a „szerkesztett” (ön)életrajzokat, a fordításukat és a fényképeket is. Azok a bekezdések tehát, amelyek az egyes novellák előtt az írókról olvashatók, nem tőlük származnak, hanem egy állami hivatal bürokratáitól, s a késések egyik oka éppen az lehetett, hogy sok időt töltöttek avval, mi szerepelhet azokban. Ennek a túlzott biztosításnak lehetett következménye a háromszoros névtévesztés is: I. Katajev és V. Katajev, L. Grosszmann és V. Grosszmann, A Leonov és L. Leonov.

November elején Mirnij a Külügyi Népbiztosságnak küldött levelében ismét az életrajzokat reklamálta, illetve Pilnyak és Fegyin novelláit, amelyek szintén nem érkeztek meg; mivel szerzőik ismertek voltak Magyarországon, a kiadó mindenképpen szerepeltetni akarta őket. Hiányzott még Tyihonov aláírása is, valamint Tolsztojtól és Solohovtól novellát, nem regényrészletet kértek.

November közepén megérkezett tizenegy életrajz (Gorkij, Tolsztoj, Leonov, Avgyejenko, Ehrenburg, Pausztovszkij, Grosszman, Ilf és Petrov, Solohov, Katajev, Fagyejev – a Tyihonovról szólót pedig megrendelték; utóbbi kitétel alátámasztja, hogy az (ön)életrajzokat nem maguk a szerzők írták.

Egy héttel később Mirnij a „végleges” tartalomjegyzéket küldte, ebben a következő szerzők nevei olvashatók: Leonov, Inber, Babel, Gorkij, Pausztovszkij, Grosszmann, Ilf és Petrov, Zosczenko, Pilnyak és Tyihonov. Az antológia nem tervezett érdekessége lett, hogy vihar előtti csendben még egyszer együtt mutatta

⁵³ SCHILLER 2014, i. m. 551.

az írókat a Nagy Terror⁵⁴ előtt, egyben magyarázatot is adva a kötet nehezen egybeálló tartalmára. Gorkij 1936-ban meghalt, Pilnyakot 1938-ban, Babelt 1940-ben kivégezték, Zosczenko a negyvenes évek közepétől (Anna Ahmatovával együtt) ideológiai hajsza és pubikációs tilalom célpontja lett. Mindezt 1934-ben természetesen nem lehetett tudni, de sokatmondó, hogy az orosz prózáírók közül nem szerepel a kötetben sem Mihail Bulgakov, sem Borisz Paszternak, sem Andrej Platonov, s az összeállítás egyetlen állomásán sem merült fel a nevük. Az óvatosságra mindenkinek szüksége volt.

Schiller Erzsébet említett tanulmánya tartalmazza a névcserék mellett a műcseréket is. A megjelent szerző- és műlista az Illyés által és a moszkvai Állami Irodalmi Kiadó által javasolt nevekből és címeiből állt össze: közösen és külön-külön javasolt tételekből.⁵⁵

Illyés Gyula egy E. Fehér Pállal készült interjúban így összegezte emlékeit:

[...] Beleegyeztem, hogy a Nyugat Dekameron-sorozata számára írjak tanulmányt, hiszen ez már egy másik közönség, más terep érdekvizonya számára volt érdekes. [...] nagyon nagy segítséget adott az elbeszélésantológia összeállításához Georgij Mirnij,⁵⁶ a szovjet követség attaséja, illetve Sinkó Boriska, Sinkó Ervin testvérhúga, aki ugyancsak a követségen dolgozott, mint sajtóreferens. Boriskát még Párizsból igen jól ismertem. No és Gellért Hugó [...] aki kitűnően ismerte a szovjet irodalmat és jó szemlélete volt [...].⁵⁷

A kötet nyilvánvalóan a fenti nehézségek következtében nem készült el tervezett időben, a *Nyugat* ugyan 1935. decemberi számában sajtó alatt lévőként reklámozta, de csak a következő év márciusában postázták illetménykötétként az előfizetőknek. Talán e késlekedés okozta, hogy a kötet bevezetője, eltérően a többi dekamerontól, nem jelent meg a *Nyugatban*. Kritikát az áprilisi *Nyugatban* lehetett olvasni.⁵⁸ 1943-ban fűzve is árusították.⁵⁹ 1986-ban az Európa Kiadó közreadta a hasonmását – ezt akkor az enyhülés jelének lehetett érezni.⁶⁰

⁵⁴ Az evvel foglalkozó nagyszámú irodalomból egy példa: GEREBEN Ágnes, *Előhang a Nagy Terrorhoz, Újabb kísérlet a szovjet irodalom államosítására: 1934–1936 = Beszélő*, 1998, 7–8/192–203.

⁵⁵ A szerzők (zárójelben a kötetben használt eltérő névalakok): Iszak Babel (Iszaak Bábely), Maxim Gorkij, Leonyid Grosszmann (Leonid Grossmann), Ilja Ilf – Jevgenyij Petrov (Jevgénij Petrov), Vszevolod Ivanov (Vszevolod Ivánov), Konsztantyin Pausztovszkij (Konsztantiv Pausztovszkij), Borisz Pilnyak (Borisz Pilnják), Nyikolaj Tyihonov (Nikoláj Tyihonov), Mihail Zosczenko.

⁵⁶ Helyesen: Szemjon.

⁵⁷ ILLYÉS Gyula, *Találkozások a szovjet irodalommal = Szovjet Irodalom*, 1976, 1–3/141–144. (Riporter: E. Fehér Pál.); másodközlés: *Népszabadság*, 1977. november 6., 20–21. Megjelent az *Illyés emlékkönyvben* is.

⁵⁸ Cs. SZABÓ László, *Mai orosz dekameron = Nyugat*, 1936. április, 305–306.

⁵⁹ *Magyar Csillag*, 1943. január 15., reklámodal.

⁶⁰ ILLÉS László, *Ötven éve jelent meg a Mai Orosz Dekameron = Szovjet Irodalom*, 1986, 7–9/200–204.

A japán antológia meglepetésszerűen, talán egy alkalmi lehetőség eredményeképpen került a sorozatba, címe az első reklámokban nem szerepelt. A japán kultúra szórványosan volt jelen a *Nyugat* 1930 előtti és utáni évfolyamaiban: nem központi helyen, de folyamatos figyelem által szemlélve. 1930 után külön rovata nem volt a Figyelő írásai között. A dekameron az első magyar gyűjtemény, amely a megjelenés idejének kortárs japán prózairóinak⁶¹ novelláiból válogat. Szerzőitől korábban nem jelent meg semmi a *Nyugatban*. Szerkesztője, Thein Alfréd Párizsban élő újságíró,⁶² majd ügyvéd volt, akinek első, a *Nyugatban* megjelent írása Lev Nyikolajevics Tolsztoj naplójával foglalkozott.⁶³ 1936-ban ismertetőt közölt a *Literatúrában* Macuo (Matsuo) Kuni, Alfred Smoular és Kavadzsi Rjuko (Ryuko Kawaji) francia nyelvű, a japán irodalom történetét tárgyaló könyvéről,⁶⁴ s 1937 júniusában jelen volt a párizsi PEN-kongresszuson, egy japán lapot képviselt.⁶⁵ Japán és francia kapcsolatairól jelenleg ennél többet nem lehet tudni. A fordítás „japán és orosz segítséggel”⁶⁶ készült, a közreműködők alapján feltehetően Szergej Grigorjevics Jeliszejev (Serge Elisséeff) a japán szövegekből francia nyersfordítást készített, azt Macuo Kuni ellenőrizte, s ezt a revideált francia fordítást ültette át Thein Alfréd magyarra.

A kötet bevezetője az 1936. novemberi *Nyugatban* jelent meg, evvel a lábjegyzettel: „A készülő Mai Japán Dekameron előszava”. A három részből álló írás a dekameronban egy ponton kibővült. Az 1880-as évektől a válogatás megjelenéséig tartó irodalmat tárgyaló bekezdés két utolsó mondata ugyanis a *Nyugatban* nem olvasható: „Még nagy vonalakban sem lehet egy néhány oldalas összefoglalásban a harc egyes mozzanatait feltárni. Meg kell elégednünk azzal, hogy felvázoljuk azokat az erőket, amelyek a mai irodalmat modelálták.”⁶⁷ Feltehető, hogy a lapban olvasható bevezető november előtt íródott, amikor még tartott a szerkesztés, s az utolsó előtti számban célzottan aktualizálva, beharangozó reklámként jelent meg, mert a már elkészült dekameront az előfizetőknek a következő, decemberi számmal együtt már postázták is.⁶⁸

⁶¹ A szerzők (nevük magyar, illetve Hepburn-átírással; zárójelben a kiadás évének átírása: a névelemek legtöbbször az angol névsorrend szerint – keresztnév/családnév – olvashatók): Akutagava Rjúnoszuke / Akutagawa Ryūnosuke (Riunoszuke Akutagava), Haszegava Njozekan / Hasegawa Nyozekean (Nyosekan Hasegava), Higucsi Icsijō / Higuchi Ichijō (Icsijō Higucsi), Kavabata Jaszunari / Kawabata Yasunari (Yasunari Kavabata), Kikucsi Kan / Kikuchi Kan (Kikucsi Kan), Kisi Jamadzsi / Kishi Yamaji (Yamaji Kishi), Nagai Kafū / Nagai Kafū (Nagai Kafū), Szatomi Ton / Satomi Ton (Ton Satomi), Siga Naója / Shiga Naoya (Naoya Shiga), Tanidzaki Dzsunicisirō / Tanizaki Junichirō (Junicsiro Tanizaki).

⁶² GELLÉRT 1962, i. m. 438.

⁶³ THEIN Alfréd, *Tolsztoj ismeretlen naplója = Nyugat*, 1935. augusztus, 143–144.

⁶⁴ THEIN Alfréd, *A japán irodalom útja = Literatura*, 1936., 188–190.

⁶⁵ B. O., *Viharok a PEN Clubok párizsi kongresszusán = Az Est*, 1937. június 25., 2.

⁶⁶ GELLÉRT 1962, i. m. 438.

⁶⁷ Thein Alfréd bevezetője, az idézett hely a 16. oldalon olvasható.

⁶⁸ *Nyugat* 1936. December, reklámdoldal.

A *Nyugat* 1936. decemberi számában közölt szerkesztői nyilatkozat a következő:

Színes, de felszínes útleírások és komoly, igazságos és megismerésre törekvő könyvek divatba hozták a Távols-Kelet rejtélyes világát. Lassankint elkopik eddigi sablonos kulissza-elképzelésünk az ismeretlen életről és az egzotikum mögött már kezdjük meglátni a szellemi és materiális struktúrát. Japán is levette évezredes álarcát, de az áthatolhatatlan arc mögött még mindig nem látuk meg az embert. A japán lélek még nem tárta fel előttünk rejtélyeit. Hiányzott hozzá az út: az irodalom ismerete.

Rendkívüli nyelvi nehézségek akadályozták a legjobb Japán-ismerőket abban, hogy behatoljanak az irodalom világába. Hasonló akadályok, stílus- és világnézet-különbségek állották útját annak, hogy kellő számú fordítás közelebb hozza a nyugati olvasóhoz a japán elbeszélő irodalmat. Így minden, akármilyen sokféle ismeretünk is csak közvetett maradhatott: csak láttuk és hallottuk, csak sejtettük, milyen ez a távoli élet. De nem ismerhettük lényegét, mert írói némák maradtak számunkra.

Európai nyelven eddig még nem jelent meg antológia, mely szerves szempontok szerint igyekszik átfogó képet adni a mai japán szépprózáról: Dekameronunk az első ilyen kísérlet ezen a téren. Ösvényt nyit az olvasó számára a japán lélek ismeretlen tájai felé. De e kalauzzal a kezében a kalandra vágó is könnyebben fog tájékozódni és többet fog megérteni felfedező útjain.

Az elkészült, befejezett antológiát máshol reklámozó mondatok is túlzóak: „Az első európai nyelvű japán elbeszélésűgyűjtemény. Párizsban élő japán írók közreműködésével szerkesztette Thein Alfréd.”⁶⁹ Mindez olvasószerzésnek jó volt, csak hogy más európai nyelveken jelentek már meg korábban novellagyűjtemények,⁷⁰ illetve a „Párizsban élő japán írók” kitétel legfeljebb Macuo Kinira volt igaz; Akutagava és Higucsi már halott volt a megjelenés évében, s a többi írónak pedig annyi közvetlen kapcsolata volt Párizssal, mint Siga Naojának, a franciát szerette volna Japán hivatalos nyelvénvé tenni

Példányai sokáig a könyvkereskedelemben maradtak.⁷¹ Kritikát Szerb Antal írt a *Nyugat*ba a kötetről.⁷²

* * *

⁶⁹ Lásd a *Corvina* 1936. karácsonyi különszámában.

⁷⁰ Egy német példa, feltételezve, hogy Magyarországon ezt olvashatták legkönnyebben: *Japanische Novellen und Gedichte*, übers., hrsg. Paul Enderling, Leipzig, Reclam, 1905 (Universal-Bibliothek, 4747), 79.

⁷¹ Reklámok: *Magyar Csillag*, 1943. január 15., reklámdal, *Corvina*, 1947. november 28. 5.

⁷² SZERB Antal, *Mai japán dekameron = Nyugat*, 1937. január, 76–77.

A sorozat tagjait, ahogy más Nyugat-kiadványokat is nemcsak Magyarországon, hanem – a korabeli szóhasználat szerint – az utódállamokban is árusították. Kolozsváron például a Lapage-könyvkereskedés volt a bizományos, amely többször is reklámozta azokat.⁷³ Szöveges reklámot közölt a *Brassói Lapok* és a *Budapesti Hírlap*⁷⁴ és más napilapok is. A sorozat összes kötetét a *Magyar Nemzet* 1940 végén hirdette.⁷⁵

A hat kötetnek a *Nyugaton* túl is volt recepciós irodalma,⁷⁶ közvetlenül megjelenésük után, s elvértve a későbbi évtizedekben, többnyire egy-egy, azokban olvasható szerzővel kapcsolatban; például 1968-ban, amikor Kavabata Jaszunari Nobel-díjat kapott, a róla szóló cikkek közül több is megemlítette, hogy magyarul először a japán dekameronban lehetett olvasni egyik novelláját.

Gellért Oszkár 1937-ben egy körkérdésre válaszolva, a kiadói munka kézirat-dömpingjét, a technikai szerkesztés nehézségeit is érzékeltetve ezt az antológiát is említette; némi kapkodó felületességgel, a japán novellákban érzett francia hatást tévesen általánosítva: a fordítások ugyanis nem anyanyelvből, hanem közvetítőnyelvből történtek, s ennyiben valóban mutatták az utóbbi nyelvi, stilisztikai fordulatait.⁷⁷

Csak magyar könyveket olvastam, ezekre is alig jutott időm a sok kéziratból. Felsorolok néhányat: Illyés Gyula: *Petőfi*. Elragadó. A mai japán Dekameron. (A japánokon erős francia hatást érezni, van közöttük egy író, aki hat kötetes könyvön dolgozik, természetesen Proust hatása alatt.) Tetszett Földi Mihály regénye a *Század asszonya*. Végül most olvasom, egyelőre csak kéziratban Proust *A la recherche du temps perdu*-jének magyar fordítását. Az első három kötet van nálam Gyergyay [!] fordítása olyan tökéletes, mint az ötvösmunka.

⁷³ Például: *Keleti Újság*, 1935. augusztus 16., 7. (amerikai, francia, német); *Keleti Újság*, 1936. január 11., 2. (francia, amerikai, német, angol); *Keleti Újság*, 1937. január 15., 8. (japán).

⁷⁴ *Brassói Lapok*, 1935. június 1., 10. (francia); *Budapesti Hírlap*, 1936. december 6., 1. (japán).

⁷⁵ *Magyar Nemzet*, 1940. december 15., 8. (angol, amerikai, francia, japán, német).

⁷⁶ NYESTE Zsolt, *Női sors a századforduló Japánjában – Higucsi Icsijó = Irodalmi Szemle*, 2014, 5/33–35 (3 egy novella) – (NY. I.), *Külföldi elbeszélők – A japán lélek = Népszava*, 1937. január 10., 11.; BÁLINT György, *Japánok = Pesti Napló*, 1936. december 20., 39; NYIGRI Imre, *A japán novella = Szocializmus*, 1937. 6/282–283; [Név nélkül], *Mai francia dekameron = Korunk Szava*, 1937. február 1., 57; MAKSAY Albert, *Mai amerikai dekameron = Pásztorút*, 1935. november 15., 489; FEJTŐ Ferenc, *Mai amerikai dekameron = Szocializmus*, 1935. 5/238–239; FEJTŐ Ferenc, *Mai német dekameron = Szocializmus*, 1935. 12/588; VITA Zsigmond, *Mai orosz dekameron = Erdélyi Helikon*, 1936. 6/473; (IN–T.), *Mai Német Dekameron = Budapesti Hírlap*, 1935. december 21., 11. (A rövid írás említi a tervezett második kötetet); (O. I.), *Angol Dekameron = Budapesti Hírlap*, 1935. december 15., 19.; M. POGÁNY Béla, *Mai orosz dekameron = Gondolat*, 1936. március 8., 39.

⁷⁷ *Mit olvasnak az írók? = Színházi Élet*, 1937. január 17–23., 68. Higucsi Icsijó 1896-ban halt meg, Marcel Proust akkor 25 éves volt, Gellért által említett regényfolyamának első kötete, a *Swann* 1913 novemberének közepén jelent meg.

Gellért később mindkét visszatekintésében beszámolt a Nyugat Kiadó dekameron-sorozatáról. A tizedik kötet ezekben is említetlenül maradt, feltételezhető, hogy ez csak terv volt, tartalom nélkül, azért nem konkretizálta. A korábbi, 1954-es emlékezésben eszmei elkötelezettségéről (és félelmeiről) is számot adva, megjegyezte:⁷⁸

1933-tól 1945-ig 105 könyvet adtam ki, ezek közül csak öt olyat, amelyeknek írói a felszabadulás után útlevéllal külföldre távoztak és tizenkilenc olyat, amelyeknek írói külföldiek voltak. Ezek a hatkötetes *Mai Külföldi Dekameron*, sorrendben a francia, amerikai, angol, német, orosz és japáni. A száz novellára tervezett sorozatból tehát csak hat kötet jelent meg, vagyis hatvan novella. Az olaszt már nem adtam ki, holott Mussolini budapesti sajtóattaséja már összeszedte s elküldte tíz olasz író fényképét, köztük természetesen a fasiszta D'Annunzióé és Pirandellóé is; elment a kedvem tőle, ugyanúgy, mint a spanyol dekameronról is, melyben Franco nemegyhíve szerepelt volna és az északitól is, melyben a dán, norvég és svéd írók közt Knut Hamsun is helyet kapott volna, akit ugyan lángelmének tartottam, de amikor a náciizmushoz szegődött, már szenilisnek. És akkoriban már nem volt könnyű Európában száz olyan kitűnő novellistát találni, aki hazája haladó szellemét méltón képviselhetne volna. Pedig a sorozat első kötetét a francia lapok mint követendő példát üdvözölték: lám, a magyarokat még érdekli a legtisztább prózai műfaj, a novella, a franciákat sajnos *már nem*.

Elkötelezettsége értékét azonban gyengíti, hogy a német és japán antológia viszont megjelent – noha 1936-ban Japán is militarista állam volt; a mukdeni incidens óta (1931) ez a kínai–japán viszonyt nem közelebbről ismerők számára sem lehetett kétséges;⁷⁹ Németország 1933 utáni történelméről nem is beszélve. Ha ennek ellenére mindkét gyűjtemény ma is olvasható, hasonló összeállításra az olasz és a spanyol, valamint az északi szerzők munkáiból is mód nyílt volna. Minderről azonban Gellért Oszkár érthetően hallgatott. Az egyes kötetek kiadási nehézségeit ismerve azonban inkább ez lehetett az elkedvetlenedés indítéka: a szerzői jogok megszerzésének és a kapcsolattartásnak a nehézségei, különösen a szovjet állami kiadótól – amiről viszont 1954-ben valóban nem volt ildomos szólni. Későbbi emlékezéseinek első (1958) és második (1962) kötetében is tárgyalta a dekameronokat – erről már volt szó korábban.

Az utókor visszhangjának érdekes jelensége a bel- és külpolitikai aktualitások felbukkanása. A nyugati–keleti kapcsolatok egy pontján, 1985-ben E. Fehér Pál ugyanis példaként hozta az antológiásorozatot – a nyolcvanas évek korjel-

⁷⁸ GELLÉRT 1954, i. m. 194. (Kiemelések az eredetiben.)

⁷⁹ A Japán által létrehozott Manduzsukót egyébként a következő országok ismerték el: El Salvador, Vatikán, Szovjetunió, Olaszország, Franco Spanyolországa, a Harmadik Birodalom, Magyarország – a második világháború kitérője után pedig: Szlovákia, Vichy-Franciaország, Románia, Bulgária, Finnország, Dánia, Horvátország és Japán távol-keleti bábálmái.

lemzőjeként az orosz antológiát szovjetként említve – arra, hogy ez a vállalkozás megjelenése idején „Európára figyelmeztetett Európa szörnyű fenyegetettségében”. E mondat értelmezése, a *Nyugattal* kapcsolatos, a negyvenes évek végétől változó értékítéletek tárgyalása szétfeszítené a tanulmány kereteit, annyit mindenesetre el lehet mondani, hogy sajtósági bizonyítási kényszer rejlett e szavak mögött.⁸⁰

A sorozat tagjainak leírása:

Mai amerikai dekameron.

(Bev., életrajzok: Reményi József.) [Bp., 1935], Nyugat. – (Fővárosi Nyomda Rt.) 283 p. Ill.

(Mai külföldi dekameron.)

Mai angol dekameron.

(Bev., életrajzok: Vernon Duckworth-Barker.) [Bp., 1935], Nyugat. – (Hungária nyomda.) 303 p. Ill.

(Mai külföldi dekameron.)

Mai francia dekameron.

(Ford., bev., életrajzok: Gyergyai Albert.) [Bp., 1934], Nyugat. – (Fővárosi Nyomda Rt.) 285 p. Ill.

(Mai külföldi dekameron.)

Mai német dekameron.

(Ford., bev., életrajzok: Turóczi-Trostler József.) [Bp., 1935], Nyugat. – (Hungária nyomda.) 283 p. Ill.

(Mai külföldi dekameron.)

Mai japán dekameron.

(Szerk. bev., életrajzok: Thein Alfréd, ford.: Kuni Matsuo, Szergej Elisséeov [Jeliszjejev] közreműködésével: Thein Alfréd.) [Bp., 1936], Nyugat. – (Hungária nyomda.) 261 [1] p. Ill.

(Mai külföldi dekameron.)

Mai orosz dekameron.

(Bev.: Illyés Gyula, ford.: Gellért Hugó.) [Bp., 1936], Nyugat. – (Hungária nyomda.) 280 p. Ill.

(Mai külföldi dekameron.)

⁸⁰ E. FEHÉR Pál, *Hazánk: Európa = Szakszervezeti Szemle*, 1985, 10/17.

Buda, Attila – Borbás, Andrea

About a series from the Nyugat Publishing House

The publishing house called Nyugat published a series of six volumes containing foreign literature. The series was unique among Hungarian books published between the world wars, because it selected from European and North American pieces of literature, which were regarded as most significant. The content of the books represents the taste of the editor (Mihály Babits) and administrator (Oszkár Gellért) of the journal entitled Nyugat: the short stories of the authors written in literary traditions and of modern themes are interesting and relevant today, too.

Keywords: Nyugat Publishing House, “Today’s foreign decameron”, series, Babits Mihály, Gellért Oszkár, book publishing.